

Організація виробництва та агробізнесу

УДК 330.341.1

І.І. Вініченко

к.е.н.

здобувач *

Дніпропетровський державний аграрний університет

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Досліджено стан інвестиційної діяльності в АПК Дніпропетровської області та визначено чинники зменшення обсягу інвестицій в сільськогосподарське виробництво. Використовуючи теоретичні напрацювання та результати аналітичних досліджень, наведено перспективні розробки щодо визначення організаційно-економічних заходів інвестиційного розвитку аграрних підприємств регіону та їх вплив на ефективність сільськогосподарського виробництва.

Постановка проблеми

Інвестування є однією із узагальнюючих характеристик соціально-економічної ситуації у країні. Для економіки держави важливе значення має стабілізація та розвиток національного виробництва, і на цій основі збільшення обсягу інвестицій у економічно привабливі галузі [2]. Аналізуючи особливості інвестиційного процесу в аграрному секторі економіки, на наш погляд, необхідно відзначити, що без відповідних інвестицій неможливий не тільки стійкий розвиток виробництва, але й безперервне функціонування даної галузі. Сільське господарство, як ніяка інша галузь економіки, має потребу в надходженні інвестицій ресурсів, оскільки забезпечує населення країни у продовольчих товарах. Але наразі інвестиції, у першу чергу, спрямовується у високоефективні галузі з швидким оборотом капіталу [4].

Стан вивчення проблеми

В економічній літературі науковцями багато уваги приділяється питанню інвестицій загалом і оцінки їх економічної ефективності. Дослідженням проблеми інвестицій, їх значенню та інвестиційного розвитку аграрного сектора економіки України присвятили праці багато вітчизняних науковців: П.І. Гайдуцький, С.О. Гуткевич, Б.М. Данилишин, О.І. Дачій, М.П. Денисенко, М.І. Кісіль, М.Х. Корецький, А.А. Пересада, П.Т. Саблук, В.Г. Федоренко, Д.М. Черваньов. Однак проблема ефективності інвестицій розглядається в основному на рівні країни та основних галузей економіки і недостатньо досліджена на регіональному рівні. Вважаємо, що збільшення обсягів інвестицій в економіку аграрних підприємств регіону потребує здійснення організаційно-економічних заходів щодо залучення капіталу та забезпечення ефективності використання інвестиційних коштів.

© І.І. Вініченко

* Науковий консультант – д.е.н., професор В.В. Зіновчук

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств Дніпропетровської області. У процесі дослідження використані такі методи, як абстрактно-логічний, статистико-економічний та розрахунково-конструктивний.

Результати дослідження

В аграрному секторі України Дніпропетровщина посідає вагоме місце. Дніпропетровська область як частина народногосподарського комплексу Придніпровського економічного регіону характеризується високою індустріалізацією, стан її економіки значною мірою також пов'язаний із функціонуванням сільського господарства, яке для подальшого ефективного розвитку потребує значних інвестиційних вкладень. В агропромисловому комплексі Дніпропетровщини створюють ринковий механізм фінансування капітальних вкладень, поступово формують нові канали залучення й використання фінансових ресурсів, одержують поширення ефективні форми організації інвестиційної діяльності. Але за 2004–2008 роки сума інвестиційних вкладень у сільське господарство області не перевищила 8,74 % від потреби і в загальному обсязі інвестованих в економіку коштів залишається досить низькою (табл. 1).

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал галузей економіки
Дніпропетровської області

Показники	2001 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Інвестиції в галузі економіки, всього, млн грн	2798	7792	10737	14874	18063
в т.ч. в основний капітал АПК	369	792	1560	2167	2722
із них в сільське господарство	149	389	454	648	974
Частка інвестицій в АПК в загальній сумі інвестицій, %	13,19	10,16	14,53	14,57	15,07
Частка інвестицій в сільське господарство в загальній сумі інвестицій, %	5,33	4,99	4,23	4,36	5,39

У результаті інституціональної трансформації аграрної сфери Дніпропетровської області сформувалася наступна структура джерел фінансування основних фондів АПК: 94,8 % від загального обсягу інвестицій в основний капітал у 2001 р. становили позабюджетні кошти, в тому числі 63,5 % власні кошти сільгоспвиробників (у 2008 р. – 58,1 %) і 31,3 % – залучені джерела фінансування (у 2008 р. – 38,8 %). Збільшення за досліджуваний період частки позикових коштів свідчить про зростання довіри інвесторів до організаційно-правових форм господарювання на селі та зниження ризику неповернення

інвестованих коштів. Динаміка інвестицій в основний капітал підприємств АПК області наведена в табл. 2.

Таблиця 2. Розподіл інвестицій в основний капітал агропромислового комплексу Дніпропетровської області за джерелами фінансування, млн грн

Показники	2001 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Інвестиції в основний капітал, всього	369	792	1560	2167	2722
Бюджетні кошти, всього	19,1	33,7	61,8	118,9	84,7
в т.ч.: державного бюджету	16,2	28,6	51,5	83,5	29,7
місцевих бюджетів	2,9	5,1	10,3	35,4	55,0
Позабюджетні кошти, всього	349,9	758,3	1498,2	2048,1	2637,3
в т.ч.: власні кошти с.-г. товаровиробників	234,4	462,6	869,0	1226,6	1582,4
залучені кошти	115,5	295,7	629,2	921,5	1054,9

Аналіз результатів проведених реформ на селі дозволяє зробити висновок про те, що інвестиційні процеси в аграрній сфері можна поділити на два етапи. Перший етап тривав до середини 1990- х рр. і характеризувався бюджетним механізмом фінансування інвестицій у сільське господарство при відсутності яких-небудь структурних перетворень у галузі. Така політика зумовила посилення затратності сільськогосподарського виробництва, зниження адаптованості аграрних підприємств до ринкових умов господарювання. Другий етап, який триває і нині, характеризується суттєвим скороченням частки бюджетних коштів у інвестиціях та переходом до різноманітних форм і джерел фінансування інвестицій. Вважаємо, що ринкове інституціональне середовище інвестиційного процесу ще не сформоване як єдине ціле, а являє собою аморфну сукупність різноякісних, часом навіть суперечливих інститутів. Відсутність взаємодоповнюваності та єдиної спрямованості інституціонального середовища не сприяє зростанню інвестиційної привабливості сільського господарства. Нерідко створені для активізації інвестиційних процесів на селі організаційно-правові інститути не дають належного ефекту через відсутність або незрілість економічних, соціально-психологічних і культурно-ціннісних складових інституціонального середовища [5].

Наші дослідження показують, що суттєву перешкоду для активізації інвестиційних процесів у регіоні створює сильна інерція старих неформальних інститутів, неринкових правил і норм ділової поведінки, які суттєво деформують принципи ефективного функціонування капіталу. Мова йде про «розмитість» прав власності, відсутність належного захисту інтересів власників, бюрократичну систему регіонального й місцевого управління сільським господарством, плинність керівників підприємств, поширеність практики «штучного» банкрутства. Відсутній основний інститут, який необхідний для здійснення ринкових трансакцій і сприяє більш повній реалізації мотивів їх учасників, – договірне (контрактне) право. Неєфективний інститут ділового партнерства

зумовлений відсутністю і дорожчею достовірною інформацією про потенційних споживачів і постачальників продукції, монополізацією основних ринків.

Небажання банківської системи брати участь в інвестиційних процесах в АПК – також стримуючий фактор для здійснення інвестиційних вкладень. Складність одержання кредиту за доступною ціною, завищені заставні вимоги, технічні проблеми при проведенні розрахунків і одержанні готівки сповільнюють швидкість трансакцій та збільшують їх вартість. Ще меншу участь у процесах інвестування аграрної сфери приймають фінансові інститути, орієнтовані на довгострокові інвестиції – інвестиційні й пайові фонди, які прагнуть отримати швидкий прибуток шляхом мобілізації ресурсів дрібних приватних інвесторів. Недержавні пенсійні фонди й страхові компанії (у країнах з розвинутою ринковою економікою є найбільшими інституціональними інвесторами) в Україні створені переважно приватними фінансовими інститутами й обслуговують їхні економічні інтереси. Несформовані правові основи професійного управління активами цих фондів, відсутній досвід інвестиційного менеджменту, слабо розвинена інвестиційна культура. Більшість господарюючих суб'єктів не мають досвіду взаємодії із зовнішніми інвесторами [1]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність обґрунтування організаційно-економічних заходів розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Подолання дефіциту інвестиційних ресурсів вимагає мобілізації всіх можливих джерел фінансування як внутрішніх, так і зовнішніх. Їх вивчення показує, що для активного використання внутрішніх джерел сільського господарства України потрібен час, необхідний для відновлення фінансово-кредитної системи та можливостей державного бюджету, зміцнення фінансових можливостей сільськогосподарських підприємств. Тому, в найближчій перспективі актуальним є залучення інвестицій з інших галузей економіки України та коштів іноземних інвесторів. Рекомендуємо сільськогосподарським підприємствам використовувати декілька варіантів залучення недержавних інвестицій. Найперспективнішим з них ми вважаємо організацію агропромислових фінансових груп (АПФГ). Основні тактичні завдання подібних об'єднань визначаються фінансово-економічними проблемами сільського господарства та необхідністю забезпечення фінансових можливостей виходу з кризи за відсутності бюджетної підтримки сільськогосподарських виробників. Доцільність такого об'єднання є очевидною, оскільки скорочуються витрати виробництва за рахунок мінімізації оплати банкам наданих кредитів, зростає можливість отримання вищих доходів від реалізації продукції за рахунок зростання цін в результаті поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та підвищення якості кінцевого продукту. З метою прискорення процесу формування АПФГ ми пропонуємо чотири способи їх організації:

- на базі крупного промислового об'єднання сільськогосподарського машинобудівництва або підприємства з виробництва мінеральних добрив, що створює свій власний банк або вступає в коаліцію з існуючими кредитними

структурами для створення інвестиційних пайових фондів. За допомогою пайових коштів здійснюється виробництво сільськогосподарської техніки, яка постачається в технічні центри. Останні по статусу залежать від головного об'єднання і здійснюють передпродажну підготовку, монтаж, гарантійне обслуговування, ремонт та її продаж. Як основну форму взаємовідносин технічних центрів зі своїми клієнтами рекомендуємо лізинг, прокат техніки та виконання механізованих робіт відповідно до угод про спільну діяльність. Інвестором в цьому випадку виступає постачальник машин та устаткування, мінеральних добрив як самостійно, так і спільно з кредитною установою, що виконує операції лізингу. При цьому, фінансово-промислова група стає власником значної маси продовольства, а також має вплив на формування ринкових цін. Засоби, отримані за рахунок функціонування технічного центру, за вирахуванням виробничих витрат, можуть спрямовуватися на погашення позик (кредитів) та виплату відсотків за кредити;

- агропромислові фінансові групи створюються крупними торговельно-фінансовими структурами, споживачами сільськогосподарської продукції. Інвестування сільського господарства за таким шляхом, хоча й в невеликих масштабах, вже здійснюється в Україні як вітчизняними, так і зарубіжними інвесторами. Прикладом тому служить "Макдональдс", який володіє мережею дочірніх підприємств в м'ясному тваринництві та м'ясопереробній промисловості [3];

- поступове надання функцій повноцінної виробничо-збутової корпорації акціонерним товариствам, створеним під час приватизації підприємств харчової промисловості. Акціонерні товариства залучають до складу акціонерів банки, страхові компанії та інші фінансові установи на умовах надання останніми пільгових інвестиційних кредитів. Можна використовувати також безпосереднє залучення коштів населення за допомогою емісії цінних паперів – привілейованих акцій та облігацій. Створюється також власна роздрібна торгова мережа, що дає можливість скоротити витрати по збуту продукції. Збільшення прибутків від поглиблення переробки сільськогосподарської сировини та створення ефективної системи збуту готової продукції дає можливість додатково інвестувати розвиток сировинної зони переробних підприємств;

- створення регіональної АПФГ на базі крупного комерційного банку з входом до групи підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, а також торговельних та ресурсопостачальних організацій. В цьому випадку поєднуютимуться два принципи формування АПФГ – кооперативний та вертикальний. При цьому виникає можливість виробництва різних видів конкурентоздатної продукції – м'ясної, молочної, овочевої, плодової, ягідної тощо. Все це значною мірою підвищить стійкість АПФГ на ринку продовольчих товарів. Вважаємо, що найбільш реальним є включення у групу комерційного банку, оскільки тільки зацікавлена участь банківського капіталу для формування ефективного аграрного сектора може забезпечити нормальну життєдіяльність всієї інтегрованої структури. АПФГ повинна обов'язково цілеспрямовано використовувати бюджетні кошти,

здійснювати необхідні операції з цінними паперами, залучати власні й кредитні кошти на реалізацію перспективних програм та проєктів, здійснювати торгово-комісійні та лізингові операції, а також юридичне оформлення рахунків клієнтів-учасників групи, проводити розрахунки при фінансових взаємовідносинах між підприємствами і контрагентами. За умов функціонування АПФГ досить низька вірогідність банкрутства підприємств сільських товаровиробників. На наш погляд, цілком реальне створення в межах АПФГ єдиної великої не тільки виробничої, банківської, але й кредитної, постачальницько-збутової, транспортної, страхової, соціально-побутової та кадрової систем.

З розглянутих способів створення АПФГ, на нашу думку, найбільш реальним є формування вертикально інтегрованих аграрних компаній в технологічному ланцюзі «виробництво сировини–переробка–реалізація». Остання повинна забезпечити сприятливі умови для формування рівноправних економічних стосунків між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами та фінансово-кредитними організаціями, стимулювати перерозподіл засобів з III сфери АПК в аграрний сектор через прямі капітальні вкладення, лізинг устаткування, товарний кредит тощо.

Вважаємо, що вертикально інтегровані формування доцільно створювати поетапно: на першому етапі можливе формування консорціуму підприємств єдиної технологічної низки (сировинна зона–переробка–зберігання–реалізація готової продукції) на договірній основі, який забезпечує проведення узгодженої політики у сфері виробництва, ціноутворення та інвестицій. У цьому випадку координація діяльності учасників покладається на юридично самостійну фірму, яка забезпечує узгодження інтересів всіх учасників АПФГ. Метою діяльності консорціуму, на наш погляд, має бути узгодження партнерських економічних стосунків, відновлення та регулювання кооперативних зв'язків і стосунків між підприємствами шляхом використання механізму спільного виробництва та пайової участі у прибутку. Особливості організації діяльності консорціуму – майнові та фінансові квоти, які вносяться учасниками та формують узгоджені програми розвитку. При цьому всі учасники мають оперативний доступ до ресурсів, що дозволяє стабілізувати технологічний цикл, зменшити потребу обігових та вірогідність взаємних неплатежів.

Джерелами фінансування консорціуму, на нашу думку, можуть бути: власні фінансові кошти учасників консорціуму, прибуток від реалізації готової продукції; кошти бюджету, авансовані від закупівлі сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства для бюджетних споживачів; кредитні ресурси під заставу майна, неліквідів, виробничих запасів, об'єднаних до загального гарантійного фонду; засоби від розміщення цінних паперів консорціуму. Необхідною умовою дієвості такого механізму є створення системи гарантій, що може бути забезпечена використанням гарантійного фонду, об'єднуючого акції сторін, сировину та продукцію на складах, основні фонди й права їх використання,

товарні зобов'язання. Для формування інвестиційних ресурсів пропонуємо передачу в концесію вітчизняним і зарубіжним інвесторам на певний період природних багатств, які належать державі або місцевим органам влади.

Вважаємо, що важливим заходом активізації інвестиційного процесу аграрних підприємств є створення державної інвестиційної компанії на регіональному рівні, яка здійснюватиме відбір інвестиційних проектів та контроль за їх реалізацією. Основними джерелами фінансування інвестиційних проектів компанії можуть бути: власні засоби (статутний капітал, внески підприємств та нерозподілений прибуток від участі у проектах); засоби приватних інвесторів для реалізації конкретних проектів; бюджетні кошти, передбачені для реалізації цільових програм; засоби аграрних фінансово-промислових груп; кредити під заставу гарантійного фонду, боргових зобов'язань, майна, виробничих запасів, майбутньої продукції, нерухомості тощо. Структура взаємодії компанії з контактуючими організаціями подана на рисунку 1.

Компанія повинна складатися, як мінімум, з трьох фінансових фондів, обслуговуючих різні напрями діяльності компанії, що забезпечить інвесторам гарантії збереження вкладеного капіталу та повернення інвестицій: інвестиційний фонд повинен здійснювати прямі інвестиції на умовах пайової участі в проекті; компенсаційний фонд має бути сформованим для створення резервів, що направляються на погашення різниці між ринковою ставкою кредиту й пільговою ставкою, а також на страхове відшкодування; гарантійний фонд повинен створюватися на принципах пайової участі з використанням бюджетних гарантій й активів підприємств-одержувачів інвестицій (акції, сировина та продукція на складах, основні фонди та права їх використання, форвардні контракти, опціони тощо). Активи гарантійного фонду забезпечать емісію цінних паперів компанії і залучення коштів безпосередньо на фінансовому ринку без посередників. За цими цінними паперами мають бути встановлені обмежені державні гарантії, які покликані забезпечити їх привабливість як інструменту фондового ринку.

Для посилення й прискорення інвестиційного процесу, підвищення ефективності інвестиційної діяльності, поряд з розробкою інвестиційних програм та проектів соціально-економічного розвитку, на нашу думку, кожне сільськогосподарське підприємство мусить здійснити цілий комплекс заходів щодо забезпечення надходження інвестиційних коштів. Основні з них наведені на рисунку 2. Вони дозволяють не тільки підвищити обґрунтованість й привабливість проектів довгострокових інвестицій, але й мати як керівництво до дії проект валових інвестицій підприємства. У трьох його розділах (інвестиції в основне виробництво, інвестиції у формі капітальних вкладень та інвестиції в невиробничу сферу), разом із загальноприйнятими показниками, обґрунтовуються напрями й розміри інвестицій; джерела; умови, терміни надходження, освоєння і повернення залучених коштів; ефективність здійснення інвестицій; напрями, розмір та терміни використання отриманих додаткових прибутків.

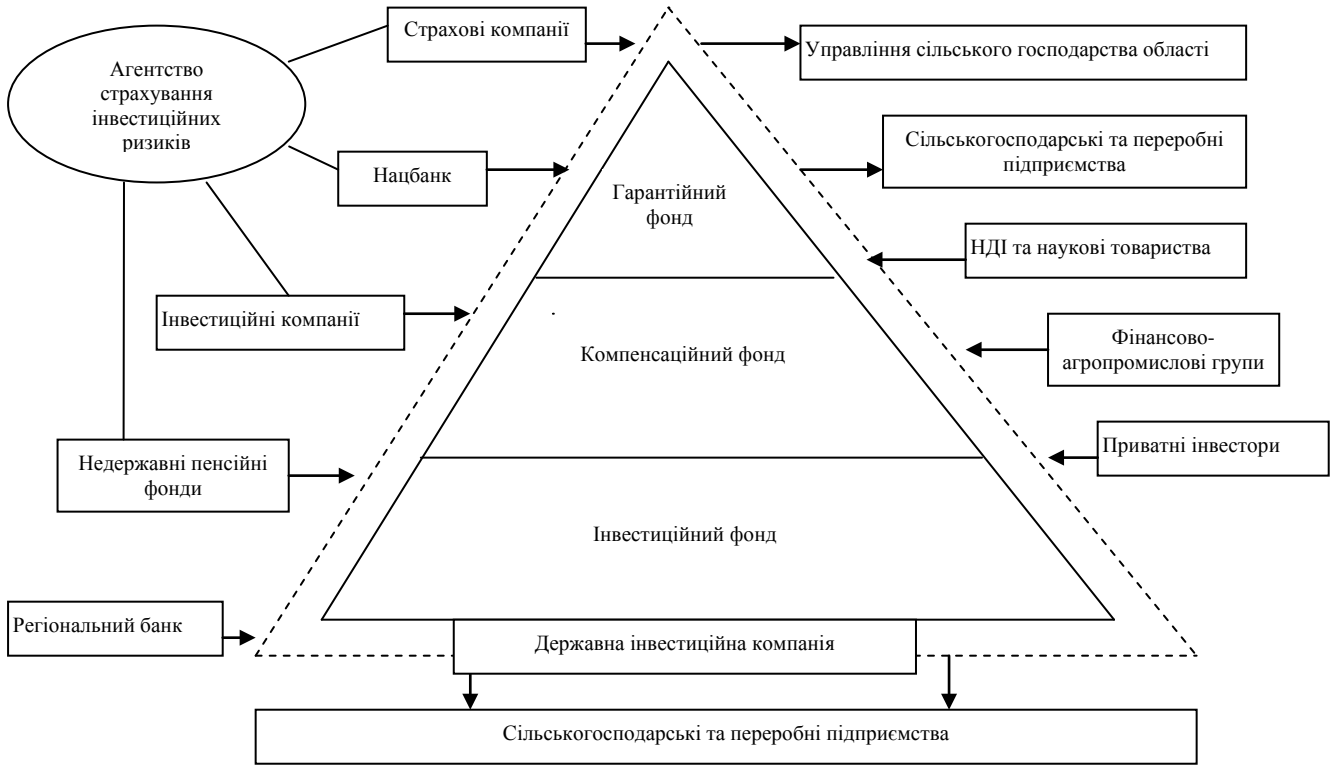

Рис.1. Структура взаємодії проектної інвестиційної компанії з кредитними, фінансовими, виробничими та науковими установами

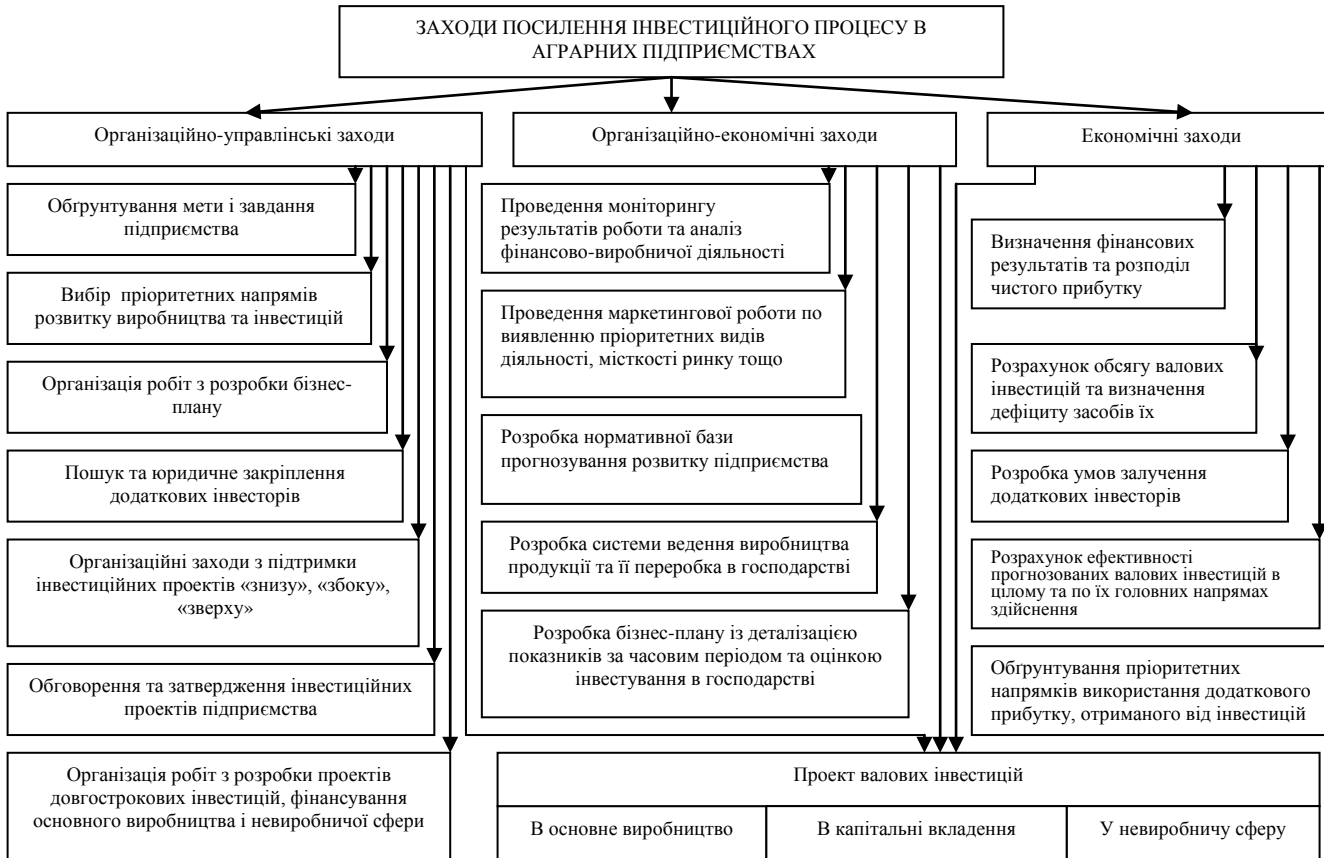

Рис. 2. Система основних заходів посилення інвестиційного процесу в аграрних підприємствах

Висновки

Активізація інвестиційного процесу багато в чому обумовлена обґрунтованістю стратегічного напрямку, тактикою здійснення інвестицій, інвестиційним кліматом та механізмом інвестування в сільськогосподарському виробництві країни, регіону, конкретного підприємства. Пропоновані організаційно-економічні заходи інвестиційного розвитку аграрних підприємств направлені на залучення додаткових джерел інвестицій в сільське господарство, які необхідні для стабілізації виробництва й подальшого ефективного розвитку аграрного сектора. Вважаємо, що кожному підприємству необхідно розробити комплекс заходів, які забезпечать зростання інвестицій за рахунок внутрішніх джерел. Головними з них, на нашу думку, є збільшення обсягів та поліпшення якості продукції аграрних підприємств при зростанні ефективності виробництва.

Література

-
-
1. Ривак О.С. Інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі України / О.С. Ривак // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 76–84.
 2. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 514 с.
 3. Філіпенко А.С. Особливості розвитку іноземного інвестування в економіку України / А.С. Філіпенко // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 79–82.
 4. Ланченко Є.О. Факторний аналіз впливу ефективності господарювання на розвиток інвестиційних процесів в аграрних підприємствах / Є.О. Ланченко // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 92–98.
 5. Мазур Н.А. Проблеми і перспективи інвестицій в АПК України / Н.А. Мазур // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 73–77.
-
-